

174-183
1992
16: 174-183

VORMGEVING VAN HET MANNELIJK SEKSUEEL VERLANGEN

Wat zoeken en wat vinden we in seksualiteit?°

Louis Sommeling*

"Libido is not primarily pleasure-seeking, but object-seeking" (Fairbairn, 1952).

Seksuologie en sekstherapie zijn aan een herziening toe. Taboe's zijn doorbroken; vrijheid vraagt om vormgeving. Wanneer de seksuologie haar domein scherper afgrenst en verbindt met een analytische ontwikkelingspsychologische optiek, is zij in staat perspectief te bieden bij een centraal vraagstuk van onze tijd: de vormgeving van het mannelijk seksueel verlangen.

Vraagstelling

Hoe kan de seksuologie bijdragen aan de vormgeving van het mannelijk seksueel verlangen en daardoor aan meer evenwichtige intieme relaties tussen mannen en vrouwen in onze dagen?

In praktijk botsen hulpverleners vaak op weerstand bij mannelijke cliënten om in te gaan op achtergronden bij analyse van seksuele intimiteitsproblemen. Mannen wordt nogal eens gesuggereerd dat zij er beter aan zouden doen hun vorm van erotiek te vervangen door iets anders. Veel mannen hebben het gevoel dat hen iets afgepakt dreigt te worden (minder neuken, meer afwassen). Hoe kunnen mannen ooit zin krijgen in een veranderingsproces? Behoeft de mannelijke seksualiteit met haar mogelijkheden tot intimiteit en tegelijkertijd met haar soms zo plezierige snelle seks met korte spanningsboog, eigenlijk wel een aanvulling? We beginnen dit artikel met het schetsen van enkele karakteristieke trekken van het mannelijk seksueel verlangen.

Vervolgens vragen we ons af in hoeverre de Nederlandstalige seksuologie en sekstherapie antwoord biedt op vragen betreffende hedendaagse intimiteitsbeleving. Tenslotte laten we zien hoe de vraag "Wat hoop ik in seksualiteit te vinden?" keuzemogelijkheden tot uitbreiding van gedrags-repertoire en belevingen opent en tot meer zelfverstaan en meesterschap over eigen gevoelens kan leiden. Met name wanneer deze vraag verbonden wordt met de Object Relatie Theorie, een nieuwe loot aan de stam der psychoanalyse. De verbinding met dit ontwikkelingspsycholo-

* Drs Louis Sommeling werkt als psycholoog/psychotherapeut bij de Rutgersstichting en de Universitaire Gezondheidsdienst van de Rijksuniversiteit Groningen. Eikenlaan 45, 9321 GC Peize.

° Geaccepteerd voor publicatie 28 april 1992.

gisch perspectief (Mahler, 1975) levert een helder paradigma op, waarin opwinding, object van het verlangen, gemis, woede, versmelting, weerstand en autonomie als voorwaarde voor gezonde intimiteitsbeleving een plaats krijgen.

Mannelijk seksueel verlangen

Mannelijk seksueel verlangen is iets anders dan het seksueel verlangen van de man. We bestuderen het karakteristiek "mannelijke"; ook vrouwen kunnen dit hebben. We beperken ons in dit artikel tot de vormgeving die -al of niet terecht- aan het mannelijk seksueel verlangen gesteld wordt in hedendaagse heteroseksuele verhoudingen.

Het substantief "verlangen" roept associaties op aan iets dat men zelf niet heeft en de ander wel. Is deze kontekst van gemis wel een juiste en is seksualiteit in principe niet veel meer zelfexpressie? Deze vraag wordt des te prangender wanneer Woertman (1992) in een artikel over seksueel geweld suggereert dat seksualiteit en agressie op elkaar lijken omdat zij dezelfde psychologische functies zouden vervullen.

Het adjectief "seksueel" is mistig, want meerduidig. Het lijkt zo duidelijk wat wij bedoelen wanneer wij het woord "seksualiteit" in de mond nemen. Maar wanneer twee mensen "met elkaar naar bed gaan" gebeurt er zoveel meer dan het uiten van een door hormonen bepaalde drift. Wat is eigenlijk seksualiteit? Het is juist de integratie van *vele mogelijke soorten* lichamelijke behoeften en overeenkomstige psychische verlangens, die voor mij de essentie uitmaakt van menselijke lijfelijke seksualiteit. De lading is meer dan de vlag der seksualiteit suggereert.

Laten we nu verschillende aspecten van mannelijk seksueel verlangen eens analyseren aan de hand van het volgende fragment van een individuele gesprekstherapie. Wekenlang had de cliënt aangehangen tegen een geheim, dat hij onlangs vertelde (sterke fascinatie voor porno) en dat ook enige self-disclosure bij de therapeut had opgeroepen. Geschematiseerd fragment uit de 14e sessie.

(Th.=therapeut).

Th.: "Kun je eens vertellen wat je in seks zoekt, wat je er in hoopt te vinden?"

Man: "Ik zie een vrouw in de trein, en dan zou ik zo wel met haar mee willen gaan.

Beginnen met wat lopen en wat praten en dat zij dan zegt dat ze dat ook wil".

Th.: "Wat denk je dat je dan vooral zou willen?"

Man: "Dat ik alles even zou vergeten".

Th.: "..... Alles.... dat is heel veel".

Man: "Ja..."

Th.: "Wat is dat alles?"

Man: "Weet ik niet zo precies..."

Th.: "Nee....?"

Man: "... Ik denk.... dat ik verlost wordt van alles".

Th.: "Verlost?"

Man: "Ja (en legt hand op de bovenkant zijn borst)".

Th.: "Blijf daar eens bij stilstaan....."

Man: "Het lijkt verdriet... of het er uit wil. Ik weet, het moet wel projectie zijn, niet zozeer met haar, maar vooral met mijzelf te maken hebben, want het is zo een intens gevoel".

Th.: "Waar staat zij voor, denk je. Wat vertegenwoordigt zij?"

Man: "....?...."

Th.: "Zij lijkt wel symbool, een soort ideale moeder¹ misschien, dat je met alles wat je bent en hebt, niet alleen het verdriet, welkom bent in deze wereld".

Man: "Ja, het voelt echt als oer. Maar ik voel mij zo een vies mannetje, zo een stiekem porno-lezertje. Vooral dat stiekeme, ergert mij zo...."

Volgens veel seksuologen zal porno misschien toegestaan zijn, maar daar gaat het hier niet om: de cliënt vraagt *niet* zozeer om acceptatie van het symptoom, maar om een aanpak van de bron waaruit het symptoom voortkomt. Waar het om gaat is dat de cliënt nu -met zijn volwassen ego- projecties terug kan leren nemen, zodat hij voor zijn eigen welbevinden niet meer zo uitsluitend afhankelijk is van anderen, vrouwen in dit geval. Hij kan leren om hen minder "op te eten" en om meer autonoom te worden en zichzelf meer "te voeden". Om autonomie te bereiken is het doorgaans nodig eerst in aanraking te komen met eigen gemis en in het verleden verdrongen verdriet. Bij de eindevaluatie van de therapie vertelde de cliënt dat juist de *vraag naar wat hij in seks zocht* een omslag teweeg bracht en hem zijn onderliggende basisbehoeftes deed realiseren: verlossing van "alles", acceptatie, woede over gemis, verdriet, identiteitsbevestiging. Het seksueel verlangen blijkt samengesteld en *meerlagig*.

Gezond seksueel verlangen komt niet per definitie voort uit gemis. Wanneer leegte en verdriet in een therapie een plaats gekregen hebben, kunnen herhalingsmechanismen, die er voor dienden om deze pijn te ontlopen, worden opgegeven. De eigen mannelijke krachten kunnen dan gewekt worden en leegte hoeft niet meer herhaald te worden, opgevuld met wat van buiten af komt en geen opvulling kan bieden. Niet alleen "nooit bevredigd verlangen" naar vroeger -zoals Lacan seksualiteit definieert (Simon, 1980)-, maar wel degelijk beleving van identiteit *nu*, kan dan ervaren worden, zonder vervreemding, soms even. Is Lacan's definitie er niet typisch een van een man, die denkt dat het mysterie altijd buiten ons mannen gelegen is (Nelson, 1992) en dus eeuwig onbereikbaar?

In bovenstaand therapie-fragment wordt niet dé karakteristiek van het mannelijk seksueel verlangen geschetst. We beschouwen hier vooral het vormgevings-aspect; het meesterschap over zelfgekozen expressie van seksualiteit, in tegenstelling tot afhankelijkheid van het object (of is het een subject?) van seksueel verlangen. Op de symbiotische illusie dat de ander bezit wat jij niet hebt, en dientengevolge op de vanzelfsprekende claiming van dat object door mannen, loopt de praktijk van de seksuele hulpverlening nogal eens vast, wanneer het om seksuele intieme verhoudingen gaat.

¹ Pesso en Crandell (1991) hebben de ideale moeder ingevoerd als symbolische figuur, waaraan de cliënt tot dan toe onderdrukte behoeften kan exploreren zodat ze concreet vorm krijgen. Een vergelijking met de symbolische en imaginaire orde van de seksualiteit bij Lacan dringt zich hier op.

Verandering snijdt alleen maar hout, wanneer motivatie daartoe voortkomt uit het besef dat men er zelf bij kan winnen. De vrouwenbeweging biedt ons mannen een rudimentaire taal tot zelfverstaan en een *countershape*, die vragen stelt aan enkele vanzelfsprekendheden van het mannelijk seksueel verlangen. Betekent begrenzing hier beperking of nodigt het uit tot meesterschap in vormgeving? En kan het besef van de veelvormigheid van ons seksueel verlangen en onze belevingen een brug slaan naar werkelijke intimiteit met zelfbewuste vrouwen? Biedt Nederlandstalige seksuologie een antwoord en perspectief op deze vragen?

Het huis der seksuologie

Seksuologie een te breed domein?

De Nederlandstalige seksuologie is een huis met vele ruimten. Wanneer ik in de tuin de hokken met ratten en de apenrots gepasseerd ben, ga ik het huis binnen en tref op de benedenverdieping de uitgebreide medische en gynaecologische afdeling. Omdat ik bij gebrek aan kennis op dit vakgebied niet zo goed weet in hoeverre ik hier mijn vraag over definitie en vormgeving van mannelijk seksueel verlangen kan stellen, verlaat ik dit historisch fundament van de seksuologie.

Op de trap is een discussie gaande die het huis op zijn grondslagen doet schudden. Brummel (1984) betoogt dat we het begrip seksualiteit hebben opgerekt om na de tijd van de voortplantingsmoraal duidelijk te maken dat er meer bestaat dan de voortplantingsakt. Voorspel kan het hele spel zijn, erotiek en intimiteit vallen er ook onder en allerlei andere menselijke basisbehoeften. Brummel ziet deze *verbreding* als een verandering van onderwerp en een symptoom van de eeuwige worsteling der seksuologie met de vraag naar haar eigen grondslag en *objectum formale*. Veel situaties die "seksueel" genoemd worden, kunnen volgens hem beter verklaard worden met theorieën uit onderliggende, andere gebieden.

Op de bovenverdieping is de afdeling psychologie gevestigd. Dekker (1989) vertelt over seksueel verlangen, dat door mensen als een gevoel ervaren wordt. Als dit gevoel heel sterk of intens wordt kan het lijken of er een seksuele kracht is die aanzet tot seks. Maar het gevoel dat er zo een kracht is, betekent *niet* dat er in werkelijkheid een dergelijke, *enkelvoudige* kracht bestaat. Behalve als omschrijving van een gevoel kunnen de termen "seksuele motivatie" en "seksueel verlangen" ook gebruikt worden om een bepaald gebied van wetenschappelijk onderzoek aan te duiden, namelijk het gebied van biologische en psychologische determinanten van seksueel gedrag, opwinding en orgasme.

Everaerd, Van Naerssen en Cohen-Kettenis (1977) voegen nog toe dat wij zelf onze seksuele opwinding kunnen *sturen*. Er bestaat niet uitsluitend zo iets als een "natuurlijke" biologische geslachtsdrift. In de seksuologie wordt nu veelal de opvatting gedeeld, dat de combinatie van de sturende functie van hormonen en van de menselijke ervaring elkaar beïnvloeden. Het zijn vooral de leerervaringen die bepalen wat we toelaten als prikkels en daarmee wat we zullen beleven. Afhankelijk van onze ervaring hebben we geleerd al of niet plezier aan ons lichaam te beleven en eventueel ons op te winden. De toekenning van het predikaat "seksueel" aan onze plezierige opwinding is vaak een kwestie van interpretatie.

interpretatie.

Ik vervolg mijn tocht door het huis der seksuologie, en kom voor een fris geverfd klein kamertje te staan met het bordje op de deur: "project daders seksueel geweld". De in onze maatschappij structureel aanwezige en meestal min of meer verhulde agressie van mannen tegen vrouwen is veilig in dat hokje ondergebracht. Woertman (1992) pleit er dan ook voor om seksueel geweld niet in de DSM III op te nemen als stoornis (van anderen).

Sekstherapie aan herziening toe

We belanden nu op de bovenbouw, waar de seksuologische hulpverlening gevestigd is. In een artikel getiteld "Sekstherapie: bevrijding of problematisering van seksualiteit" betoogt Vandereycken (1989) dat sekstherapie mensen weliswaar bevrijd heeft van seksuele taboe's, maar zeer normatief gericht blijft op het aktiveren van seksuele interactie. Juist wanneer het niet om specifieke dysfuncties gaat, maar om intimiteitsvragen rond seksueel verlangen, treedt volgens genoemde auteur de beperking aan het licht. Volgens ons zijn de gedrags- en oefentherapieën zeker niet engseksueel, want zelfs de befaamde Amerikaanse Masters en Johnson therapie is kritisch aangepast, de nadruk op top- opwinding ter discussie gesteld en het recht van de vrouw op een eigen vorm van erotiek volledig erkend. Ook hebben veel mannen hun passiviteitsbehoefte vorm leren geven. Hoewel deze vorm van sekstherapie lange tijd vele tevreden cliënten kende, vinden mensen met hedendaagse intimiteitsproblemen er nu niet altijd voldoende antwoord meer. Hoe dan wel?

Vrijheid roept nieuwe vragen op (Schnabel, 1989). Het gaat nu niet meer om iedere seksuele impuls als taboedoorbreking te bejubelen, maar om meesterschap en controle, om de kunstvorm van evenwichtige intimiteit. Collon (1981) beschrijft een nieuwe therapie-vorm voor mensen waarbij de Masters en Johnsontherapie niet werkte omdat de cliënten als paar teveel symbiotisch verstrengeld waren. Met De Bruijn (1977) vindt zij dat vooral vrouwen baat hebben bij parentherapie; ze worden assertiever en zelfbewuster. Mannen worden iets opener in de communicatie maar veranderen individueel niet veel.

Sommeling (1991) beschrijft hoe deze therapie-vorm mannen mogelijkheid tot individuele groei begon te geven toen het seksuologische en het analytisch ontwikkelingspsychologische perspectief gecombineerd werden. In dit artikel beperken we ons er toe dit paradigma te schetsen en laten we zien hoe de simpele vraag van een therapeut naar wat iemand in seksualiteit hoopt te vinden, meer keuzemogelijkheden opent en kan leiden tot stileren van het mannelijk seksueel verlangen.

Wat zoeken en wat vinden we in seksualiteit?*De vraag naar de inhoud van ons seksueel verlangen.*

Juist wanneer mensen seksuele intimiteitsproblemen hebben, kan het analyseren van seksuele motivatie, hen helpen meer greep te krijgen op hun eigen situatie. Dat wat ze via seks hoopten te bereiken, kan wellicht op een adekwatere wijze worden verkregen. Wanneer een man bijvoorbeeld meer seksuele gemeenschap wil, omdat hij hoopt op intenser contact met zijn partner, dan is er misschien een adekwatere manier voor contact mogelijk. Immers de orgastische fase is paradoxaal genoeg

primair een solo-fase waarin er veel minder feitelijk contact met de partner is dan in de opwindings-fase (de interactie-fase). Iemand diep in de ogen kijken, is dan soms adequater want geeft doorgaans meer contact (wat is eigenlijk contact?). Meer aandacht voor de interactie-fase doet vermoedelijk ook de motivatie van de partner stijgen. Wanneer mannen van dit laatste overtuigd raken, kan bij hen de angst verminderen dat zij bij gedragsverandering alleen maar te verliezen hebben.

De formulering van de vraag: "waarom wil jij seks, waarnaar verlang je, wat hoop je ermee te krijgen" suggereert een bewuste keuze. Die keuze is er meestal niet, althans niet bewust, het lijkt als vanzelf te gaan. Bovendien kunnen in seksualiteit vele dingen tegelijk beleefd worden. Een eerste antwoord op de hierboven gestelde vraag is dan ook meestal: "natuurlijk omdat ik het lekker vind". Pas bij het doorvragen komen er nuances in de antwoorden.

Meervoudige "seksuele" belevingen

De therapeut kan zichzelf en zijn cliënten ook op een spoor zetten door een reeks van mogelijke belevingen concreet te noemen. Van Naerssen (1986) ontwierp aan de hand van Lee's liefdesstijlen een therapeutische anamnese voor pedofilie. Aan de hand van de vraag "wat is voor jou belangrijk in de relatie en wat denk je dat voor de jongen belangrijk is", komt er meer zicht op de aard van de relatie en op verschillende aspecten van de seksuele en erotische beleving.

Fisher (1973) vond tientallen verschillende redenen waarvoor mensen seks wilden en gebruikten, en die ook nog per keer en per leeftijdsfase verschilden. De behoeften die Fisher vond werden door Frenken in enkele categorieën gerangschikt en door Sommeling (1990) verwerkt in computerprogramma's voor therapeutisch gebruik (fig. 1).

MANNELIJKE SEKSUALITEIT	Waarom seks?
F1=erkenning en status (testen of de ander je belangrijk genoeg vindt om op je in te gaan); F2=bescherming en afhankelijkheid (geborgen wegkruipen, bescherming zoeken en geven); F3=gevoelens van macht (testen of jij kunt laten gebeuren wat jij wilt, de ander bezitten); F4=liefde, affectie (willen voelen dat de ander je waardeert in al je aspecten en andersom); F5=lichamelijk welbevinden (lekker, spanning kwijtraken); F6=onafhankelijkheid (om je af te schermen, ervan af te zijn, je intieme gevoelens wegseksualiseren); F7=er is niet één ding dat altijd op de voorgrond staat, maar het wisselt; F8=iets anders, dat hier niet bij staat; F9=hij weet het niet.	
Rutger koos voor jou: F1 Geef een cijfer (1=heel slecht, 10=uitstekend): 7	

Doorgaan ... typ 'n toets

F10=Stop dit onderdeel

Figuur 1. Spelonderdeel uit Personal Sexpertise, een thuisprogramma voor leken: A heeft zich over de vraag gebogen wat zijn/haar partner nu eigenlijk doorgaans van seks verwacht. De partner beoordeelt de juistheid van de inschatting.

Hoewel seksualiteitsbeleving ook gruwelijk kan zijn omdat we er onze eenzaamheid pijnlijk in kunnen ervaren, heeft seks voor vele mensen toch vaak een aantrekkingskracht omdat we er allerlei plezierige en soms diepe basisbehoeften in kunnen bevredigen. Hoe kunnen basale behoeften binnen de "seksualiteit" bevredigd worden? Pessó en Crandell (1991) onderscheiden vier basisbehoeften: voeding, ondersteuning, bescherming en begrenzing. De behoefte aan *voeding* kan in zuigreflexen en sommige vormen van kussen worden waargenomen. Vele lichaamszones die als *erogeen* ervaren en benoemd worden, zijn geëigende *ondersteunings*-punten voor het lichaam (achter de knieën, onder de billen, en de rug). *Bescherming*, een andere basale behoefte, kan onder de dekens soms ervaren worden of in het halfduister dat afschermt van het licht en de dag. Ook *begrenzing* kan een zeer bevredigend zelfgevoel opleveren, de omvatting, de afgrenzing, het omlijnen en aandachtig strelen van de oppervlakte, de huid als lichamelijke beleving van de ego-grens: "dit ben jij". Dit zijn letterlijk oppervlakkige huidbelevingen, maar ze kunnen ons raken tot in het diepst van onze ziel. Woertman (1992) noemt nog ook enkele andere fundamentele psychologische behoeften waarop het seksueel verlangen gericht is (even ophouden te bestaan, jezelf loslaten, barrières doorbreken). Deze en vele andere lijfelijke behoeften waar wij naar verlangen en die ons kunnen plezieren, zijn differentiaties van wat wij maar al te vaak, te algemeen, te slordig en ten onrechte "seksueel" verlangen noemen. Zij kunnen een brug slaan tussen de soms zo verschillend lijkende intimiteitsbelevingen van partners.

Het object van mannelijke opwinding en verlangen

Zoals we in de vorige paragraaf zagen, gaat er veel voor seksuele behoefte door, wat het feitelijk niet is. Daar kunnen we nog aan toevoegen dat ons menselijke verlangen naar plezierige gewaarwordingen feitelijk er een is naar een andere mens (of de fantasie daaraan). *De libido zoekt vooral een object*, volgens Fairbairn (1952). Deze paragraaf behandelt onze relatie tot dat object. We kunnen hevig verlangen naar dat object, het agressief opeisen, het willen opeten, we kunnen de afstand uithouden, we kunnen onszelf ermee ontkrachten en denken dat het geluk volledig in dat object te vinden is. Onze seksualiteit wordt gekleurd door onze relatie tot dat object en opwinding en seksueel verlangen kunnen er beter door begrepen en gehanteerd worden. Ook eigen controle en meesterschap over vormgeving komt zo in het vizier.

Dat wij zelf onze seksuele opwinding kunnen sturen, bleef in de loop der tijden, althans in het Westen, lang verborgen of werd ontkend door het duivelse beest in de mens op te voeren, later biologische "natuurlijke" geslachtsdrift genoemd. Zoals we eerder hoorden, is niet alleen de toekenning van het predikaat "seksueel" aan onze plezierige opwinding vaak een kwestie van interpretatie, maar we kunnen er nog aan toe voegen dat het wel eens zou kunnen zijn dat *we ons seksueel opwinden omdat we contact met iemand willen*, (naar Schmidt, 1974). Hoewel de gedachte dat we onszelf opwinden lastig en confronterend voor een mens kan zijn, ligt daar tevens een veelbelovend perspectief in opgesloten, vooral wanneer mannen mede verantwoordelijkheid willen leren dragen voor intimiteitsproblemen met hun partner. Dan immers hoeft een man niet af te wachten tot zijn partner zin krijgt, maar kan hij

vaak een deel van de oplossing binnen zichzelf leren vinden.

De analytische ontwikkelingspsychologie maakt gebruik van de object relatie theorie om de geboorte van het psychologische "ik" te beschrijven. Wanneer een individuatie-separatie proces gezond verloopt, is iemand daarna in staat om zich niet volledig meer door symbiotische verlangens naar het andere object te laten bepalen, maar zichzelf tot op bepaalde hoogte autonoom als subject te beleven (Mahler, 1975). In dit subtiele proces wordt naar de optimale afstand gezocht tussen het zelf en de objectwereld; enerzijds is er het verlangen op te gaan in de algoede moeder, anderzijds is er de verdediging tegen de overspoeling door haar (Sommeling, 1986), waardoor men zijn mannelijke ziel aan de vrouw dreigt te verkopen.

Winnicot zegt dat opwinding soms te snel geproduceerd wordt omdat het- alleen-zijn en de afwezigheid van een (seksuele) impuls angst kunnen oproepen en daarom het object als het ware *te snel* gezocht wordt en er niet *gewacht* wordt:

"Wanneer iemand in staat is om alleen te genieten met iemand anders die alleen is, dan is dat een beleving die van gezondheid getuigt. Gemis aan id-spanning kan angst oproepen, maar het integreren van het tijdsaspect in de persoonlijkheid, stelt het individu in staat om te wachten op de natuurlijke terugkeer van id-spanning en te genieten van het gedeelde alleen zijn" (Winnicot, 1965).

Winnicot vergelijkt de opwinding van een kind dat speelt, met de soms ruwe, fysiek compulsieve top-opwinding, zoals vaak in het stereotiepe seksuele ritueel ervaren wordt. Een normaal kind is in staat om te spelen en opgewonden te raken tijdens het spel, en tevreden (bevredigd, voldaan) te zijn met dat spel, zonder het gevoel overvallen (of verraden) te worden door een fysiek orgasme in een beperkt lijfelijk gebied. De opwinding verdwijnt ook niet direct en geheel wanneer de stimulatie eindigt of het speelmakertje verdwenen is. Er kan een "na-spel" zijn, er blijft een continue lichte stroom van vitale energie, vanuit een soort innerlijke bron; geen scherp geprikkelde uitgelokte hoge opwinding, geworteld in heftige verlangens waar heftig naar gemis gegrepen wordt en waarbij na afloop weer even depressief of onaangedaan een nieuw object daarbuiten gezocht wordt. Vaak wordt in de volwassen seksualiteit niet gewacht tot de impuls als het ware van binnen uit gevoeld wordt en tot een werkelijk persoonlijke reactie kan leiden. Er lijkt dan veel illusie te zijn over symbiose en weinig geloof in eigen autonome bron, of in de mogelijkheid van contact met de eigen subjectieve aantrekkelijke en interne bron. Iemand die gezond autonoom is kan een tijdje bestaan zonder voortdurend een reactie op een ander te zijn.

Een niet gezond verlopen individuatie-separatie ontwikkeling is voor mannen meer een regel dan uitzondering, volgens sociologen als Chorodow en Rubin. Zij verklaren dit uit de problematische formatie van de mannelijke identiteit; mannen leren zich niet heel goed individueel afgrenzen van wat ze *niet* zijn (niet-moeder, niet-lijfelijk, niet-emotioneel), maar zijn daarmee geen autonoom subject en blijven maar steeds een symbiotische illusie nastreven, eeuwig op reis naar het verlorene.

In een bemoedigend en mannen respecterend artikel wijst Nelson (1992) er op dat de mannelijke identiteit niet leeg is, maar dat een houding van overgave, wachten en herontdekt contact met zijn lichaam *interne en lichamelijke subjectieve bevredigingsbronnen* kan openbaren aan de man. Negatief ervaren "mannelijke" eigenschappen zoals agressieve bezitsdrang, weerstand tegen verandering, het onge-

duldige geloof dat alle heil van de ander (of de Ander) moet komen en het mysterie daarbuiten gelegen is en geopenetreerd moet worden, krijgen zo een begrijpelijk kader en er wordt een veel belovend perspectief geboden.

Met twee correcties op het ontwikkelingspsychologisch perspectief besluiten we deze paragraaf. Ten eerste zagen we hierboven dat onze belevingen nu niet volledig gedetermineerd behoeven te blijven door een gemis in onze vroegere ontwikkeling. Een tweede kritische kanttekening betreft de gewoonte om te spreken over het "object" van ons verlangen. Met Luce Irigaray vragen we aan Lacan (Moore, 1988), hoe er ooit van intimiteit sprake kan zijn, wanneer de ander als object en niet als subject beleefd wordt? Sterker nog: pas wanneer wij onszelf als autonoom subject kunnen beleven, zijn we in staat de ander ook als zodanig te zien. De aantrekkelijkheid van William Hurt, filmster en sexsymbool van de jaren tachtig, bestond er volgens zijn bewonderaars uit dat hij hen werkelijk zag, als subject. Zelf zegt hij: "Lange tijd geleden ontdekte ik en soms herontdek ik het, dat ik principieel alleen ben, niet eenzaam, maar alleen".

Discussie en aanbevelingen

Wanneer het seksuologische perspectief verrijkt wordt met de Objekt Relatie theorie en haar analytisch ontwikkelingspsychologisch perspectief, levert deze combinatie een helder paradigma op, waarbinnen het mannelijk seksueel verlangen begrepen kan worden en vormingsmogelijkheden krijgt. Enerzijds houdt de gedragstherapie-achtige sekstherapie zich dan niet uitsluitend bezig met het vergroten van de seksuele interactie, maar ook met de kwaliteit en vormgeving ervan. Zij wordt verdiept: kwetsbaarheid, zelfinzicht, intimiteit en individuele ontplooiing krijgen er een plaats. Anderzijds sluit een analytische en psychodynamische therapie, wanneer deze gecombineerd wordt met een seksuologisch perspectief, concreet, elegant en minder vaag aan op wat cliënten vaak als bron van alledaagse conflicten ervaren. De genoemde perspectieven zijn als twee schijnwerpers die elkaars terrein helpen verlichten en moderne intimiteits-problematiek kunnen exploreren, ook voor mannen. Het verdient aanbeveling om in de seksuologie-opleiding het ontwikkelingspsychologische perspectief duidelijk op te nemen.

Het domein van de seksuologie lijkt te breed, want seksueel verlangen en seksuele beleving zijn meervoudig gelaagd. Taal staat aan de basis van vernieuwing; nuances zijn nodig om recht te doen aan wat te globaal als "seksueel" wordt aangeduid. Wanneer de seksuologie het objectum formale van haar wetenschap beter afgrenst, kunnen lijfelijke identiteitsbelevingen, zielsexpressies, grensoverschrijdingen in bed, beter beschreven en recht gedaan worden. Dan wordt er een steentje bijgedragen aan het overbruggen van de hedendaagse kloof tussen seksuele intimiteitsbelevingen van mannen en zelfbewuste vrouwen.

Literatuur

- Bruijn, G. de (1977). Onderzoeksverslag naar de resultaten van parengroepen. *Nisso*, Utrecht.
- Brummel, D. (1984). Bowlby's attachmenttheorie en de seksuologie. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 8: 39-44.
- Collon, E. (1981). *Partnerrelatietherapie in een groep en de Zelfconfrontatiemethode*. Doctoraalscriptie klinische psychologie, Universiteit Groningen.
- Dekker, J. (1989). Willekeurige beïnvloeding van seksuele opwinding. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 13: 169-177.
- Everaerd, W., L. van Naerssen en P. Cohen-Kettenis (1977). *Anders denken over seksualiteit*. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Fairbairn, W. (1952). *Psychoanalytic studies of the personality*. Routledge and Kegan Paul, Boston.
- Fisher, S. (1973). *Female Orgasm. Psychology, Fysiology and Fantasy*. Basic Books, New York
- Mahler, M. (1975). *The psychological birth of the Human Infant. Symbiosis and Individuation*, Basic Books, New York.
- Moore, S. (1988). Getting a bit of the Other. In: Chapman, R. (ed.), *Male Order, unwrapping masculinity*. Lawrence and Wishart, London.
- Naerssen, L. van (1986). Pedofilie en hulpverlening. In: M. Moors-Mommers e.a. (red). *Handboek Seksuele hulpverlening*. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Nelson, J.B. (1992). De seksuele en spirituele belevingswereld van de man. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 16: 1-10.
- Pesso, A. en J. Crandell (1991). *Moving psychotherapy*. Brookline Books.
- Schmidt, G. (1974). Sexuelle Motivation und Kontrolle. *Sexualmedizin*, 3: 60-65.
- Schnabel, P. (1989). Een veranderde kijk op seksualiteit. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 13: 208-217.
- Simon, M. (1980). Jacques Lacan of het nooit bevredigde verlangen. *Ter Elfder Ure* 27, 86-105.
- Sommeling, L. (1986). Symbiose en individuatie. Oer-accommodaties en separatieprocessen. *Het Pesso-bulletin*, 2: 25-31.
- Sommeling, L. (1990). Computerondersteuning bij seksuologische hulpverlening. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 14: 29-38.
- Sommeling, L. (1991). De behandeling van seksuele problemen in een groepsdynamische parengroep. *Verenigingsblad van de Nederlandse Vereniging voor Groeps-Psychotherapie*, 25: 4-10.
- Vandereycken, W. (1989). Sekstherapie: bevrijding of problematisering van seks? *Tijdschrift voor Seksuologie*, 13: 48-54.
- Winnicott, D. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment*. Hogarth Press, London.
- Woertman, L. (1992). Forum: Seksueel geweld, een seksuele stoornis? *Tijdschrift voor Seksuologie*, 16: 31-35.

Summary

Male sexual desire

Questioning the meaning of sexuality and exploring sexual desire, can be a starting point for modern sexual intimacy problems, especially for men. The integrated focus on sexuality as well as on individuation-separation processes connect sexual behavioral therapy with the object relation theory in modern psycho-analytic oriented therapy. Autonomy is a condition for real sexual intimacy. This approach supports the equilibrium between men and selfconfident women in these days of women's Lib.